

МОТИВАЦІЯ РІШЕНЬ КОНСТИТУЦІЙНИХ СУДІВ ЯК ВИМОГА СТАНДАРТІВ СПРАВЕДЛИВОГО СУДОЧИНСТВА

Бзова Л.Г.,

*аспірант кафедри процесуального права
Чернівецького національного університету
імені Юрія Федьковича
<https://orcid.org/0000-0003-3143-4904>*

Бзова Л.Г. Мотивація рішень конституційних судів як вимога стандартів справедливого судочинства

У більшості державах світу принцип мотивації судових рішень закріплений у нормах конституції як конституційна гарантія, яка властива верховенству закону, отже, юрисдикції держави мають юридичний обов'язок мотивувати рішення органів конституційної юрисдикції. Мотивація юрисдикційних актів, які приймає конституційний суд, передбачає обмеження повноважень, що здійснюються суддею, що вимагає належного застосування принципу законності, демонструючи, що перший не порушував основні права.

Обов'язок мотивації обумовлений також іншими принципами судочинства, що пояснюються Конституцією та іншими процесуальними нормами, і що завдяки цьому принципу сторони мають можливість контролювати порядок здійснення судочинства відповідно до положень законодавства. Мотивація має як політичну функцію, так і процедурну гарантію. Як політична функція, мотивація судових рішень виходить за рамки процесу, досягаючи тих самих людей, від імені яких приймається рішення, що легітимізує його як типовий акт демократичного режиму. Як процесуальна гарантія, вона враховує внутрішню або технічну динаміку процесу, забезпечуючи сторонам офіційний механізм контролю судових актів, що приймають рішення, з метою задоволення певних потреб у раціоналізації та ефективності юрисдикційної діяльності.

Принцип обов'язкової мотивації судових рішень є частиною конституційного ладу і є гарантією для громадянина проти свавільних рішень. Відповідно до цього принципу, суддя повинен пояснити причини свого засудження виходячи з раціональних аспектів. Рішення, яке виходить від судового органу, повинно бути обґрунтованим, продемонструвати фактичну та юридичну істину на основі доказів.

Застосування обов'язкової мотивації судових рішень забезпечує правову визначеність, оскільки воно закріплено в ряді інших конституційних підстав, серед яких доступ до правосуддя, належний закон, суперечлива система та широкий захист.

Ключові слова: мотивація, аргументи, судові рішення, конституційне судочинство

Bzova L.G. Motivation of decisions of constitutional courts as a requirement of fair trial standards

In most countries of the world, the principle of motivation of court decisions is enshrined in the constitution as a constitutional guarantee inherent in the rule of law, so the jurisdiction of the state has a legal obligation to motivate the decisions of the constitutional jurisdiction. The motivation of the jurisdictional acts adopted by the Constitutional Court provides for the restriction of the powers exercised by a judge, which requires the proper application of the principle of legality, demonstrating that the former did not violate fundamental rights.

The obligation to motivate is also conditioned by other principles of judicial procedure, which are explained by the Constitution and other procedural norms, and which, thanks to this principle, the parties have the opportunity to control the procedure of judicial proceedings in accordance with the law. Motivation has both a political function and a procedural guarantee. As a political function, the motivation of court decisions goes beyond the process, reaching the same people on whose behalf the decision is made, which legitimizes it as a typical act of a democratic regime. As a procedural guarantee, it takes into account the internal or technical dynamics of the process, providing the parties with a formal mechanism for reviewing judicial decisions, in order to meet certain needs for rationalization and efficiency of jurisdictional activities.

The principle of mandatory motivation of court decisions is part of the constitutional order and is a guarantee for the citizen against arbitrary decisions. According to this principle, the judge must explain the reasons for

his conviction on the basis of rational aspects. The decision issued by the judicial body must be substantiated, demonstrate factual and legal truth on the basis of evidence.

The application of mandatory reasons for court decisions provides legal certainty, as it is enshrined in a number of other constitutional grounds, including access to justice, due process, a conflicting system and broad protection.

Key words: motivation, arguments, court decision, constitutional proceedings

Постановка проблеми. Мотивація становить найважливішу частину судового рішення, в якому суддя викладає причини або підстави, на яких він ґрунтується у своєму рішенні, тобто причини, які змусили його прийняти те чи інше рішення у конфлікті, який він був покликаний вирішити. Принцип мотивації судових рішень в рамках демократичної правової держави є не лише політичною гарантією, контролем людей за судовими рішеннями, а й процесуальною гарантією, яка забезпечує достатню прозорість у здійсненні правосуддя.

Стан опрацювання проблематики. Правові аспекти мотивації рішень конституційних судів досліджувалися представниками західної науки конституційного процесу та теорії права, а саме: М. Таруффо, Х.Ф. Перейра, П. Бонавідес, Е.Р. Грау, Ю. Хабермас, К. Монтейро, П. Верду та ін. В Україні питання конституційної аргументації розкрито у працях професора Оксани Володимирівни Щербанюк, а також в окремих думках суддів Конституційного Суду України.

Метою статті є здійснення теоретико-правового аналізу мотивації рішень у процесі здійснення конституційного судочинства.

Виклад основного матеріалу. В принципі, щоб зазначити, що ми маємо справу з мотивацією судових рішень, важливо вказати на класичні визначення, щоб краще зрозуміти, що таке «мотивація».

Сантьяго Муньос Мачадо визначає, що мотивація є наслідком так званого принципу законності, який регулює всю конституційну діяльність. Цей автор стверджує: «Мотивація конституційних актів полягає у поясненні фактичних та правових основ, на яких вони ґрунтуються. Це є наслідком принципу законності, наскільки він покладає на адміністрацію, яка уповноважує цей акт, належним чином обґрунтувати норми, на яких він ґрунтується, та узгодження передбачених фактів в тому» [1]. Пізніше він стверджує: «Мотивація діянь [...] - це завжди операція, що складається з обґрунтування конституційного рішення, констатації узгодження фактів, на яких воно ґрунтується, та законності, яка дає змогу здійснювати повноваження, а також пояснювати зв'язок між фактами та правилом, яке застосовується».

Професор Муньос Мачадо (як Гарсія де Ентрерія та Фернандо Пабло і, в деякому сенсі, Гарсія-Тревіано) не розглядають мотивацію як формальну вимогу конституційного акта, а скоріше як самостійну вимогу. З цього приводу він зазначає: «Мотивація - це не лише зовнішнє вираження судового рішення, в якому складається конституційний акт, але це також основна вимога акта, оскільки, щоб бути складеною, вона повинна бути достатньою і правильно пояснить причини, на яких базується рішення».

Як видно, для Муньоса Мачадо мотивація не полягає в простому формальному вираженні якоїсь іншої вимоги діяння, наприклад, причин, припущень чи факту. Це діє в обох сферах, як формальна вимога, так і як істотна вимога одночасно. Мотивацію він розглядає як «виправдання», як «пояснення», як «міркування».

Мотивацію насамперед слід розуміти у суворому, внутрішньому розумінні, наприклад, перегляді елементів, які підтримують міркування та дають можливість прийняти рішення. Це питання, спираючись на судову практику, що виправдовує рішення. Інша справа кваліфікувати цю мотивацію, виявити в ній, що її характеризує, вважати, що вона слабка або достатньо пояснювальна, множинна чи багата. Сказати, яким чином суд сприймає мотивацію, призводить до роздумів про правовий прийом, який вона застосовує, та визначення основних цілей, що переслідуються.

Мотивація - це чітке міркування, яке відображається в рішенні. Сама мотивація є викладом причин, які можна розуміти як обґрунтування рішення. Ця лексика, очевидно, стосується більш абстрактного питання, яке може претендувати на древню присутність у правовій рефлексії: чи закон підтримує певний зв'язок з ідеєю раціональності? Чи повинні ми розуміти причини, які суддя наводить (наводячи мотиви) або які можуть бути йому віднесені (причини, які він мав або мав би мати), на відміну від причин, які він наводить) як зв'язок, що підтримується з причиною науковців, чи лише як вказівка на розумність його діяльності? Отже, питання мотивації представляється як своєрідний ящик правових роздумів Пандори: «просто» процедурне питання, що ставить проблему «належного здійснення правосуддя» та поваги прав учасників судових процесів, відкриває шлях до питання щодо природи закону, його відношення до правосуддя (включаючи конституційне правосуддя), а також дискусії щодо політичного статусу судді.

Однак можна розглянути ряд умов, необхідних для ефективної мотивації. У цьому контексті необхідно підходити до пропозиції професора Ф. Ескьяга, який визначає десять елементів [2], які повинні обумов-

лювати мотивацію рішень конституційного суду. За його словами, будь-яке рішення конституційного правосуддя повинно бути публічним і зрозумілим, щоб гарантувати соціальний контроль над цим рішенням. Ці елементи є наслідком зобов'язання оприлюднювати судові рішення.

Саме в рамках мотивації судових рішень думка судді матеріалізується письмово, оскільки «мотивація є зовнішнім знаком інтелектуальної операції, до якої бере участь суддя для прийняття рішення в законі» [3]. Крім того, саме через мотиви своїх рішень суддя формує свої міркування, пояснює причину та наводить причини, які змусили його прийняти таке-то рішення.

Спочатку слід перевірити, чи для конституційного суду покладено обов'язок мотивувати його рішення. Безперечно, імператив існує: всі рішення конституційних судів мотивовані. Оскільки судові рішення виступають формою вираження юрисдикції, і кожен суддя повинен обґрунтувати своє рішення логічним аргументом, покликаним узаконити його та зробити його зрозумілим. Але для конституційних судів існує додаткова вимога щодо з'ясування демократичного характеру.

Розглянемо практику Конституційного Суду України стосовно застосування мотивації у своїх рішеннях як стандарту справедливого судочинства.

Так, в Окремій думці судді Конституційного Суду України О.О. Первомайського у справі за конституційним поданням 47 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень Закону України «Про запобігання корупції», Кримінального кодексу України [4] зазначено, що: «у мотивувальній частині Рішення наявна аргументація визначення як об'єкта конституційного контролю положень Закону, що не були поставлені під сумнів конституційності у конституційному поданні. Мінімальність у мотивації Рішення у цій частині вважаю його істотним недоліком».

Ще одним недоліком Рішення є, на думку О.О. Первомайського, те, що Конституційний Суд проігнорував більшу частину мотивації конституційного подання, в якому була здійснена спроба довести невідповідність окремих положень Закону та статті 366-1 Кодексу вимогам Основного Закону України стосовно не лише суддів, а й усіх осіб, уповноважених на виконання функцій держави та місцевого самоврядування.

В Окремій думці судді Конституційного Суду України І.Д. Сліденка стосовно Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 49 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) пункту 7 частини другої статті 42 Закону України «Про вищу освіту», суддя зазначає, що: «Конституційний Суд України очевидно проігнорував той факт, що його мотивація та рішення мають не тільки і не стільки правовий ефект, а й суспільно-політичний. Конституційний Суд України повинен був дослідити не лише формальні «літери» норм, а й причини і наслідки їх прийняття. Так звані «диктаторські закони» з'явилися як реакція на Революцію Гідності і мета їх полягала в необхідності придушити народні виступи проти диктатури політичного режиму В.Януковича. Власне, через це вони і є «диктаторськими». Конституційний Суд України проігнорував сукупну дію прийнятих законів України на суспільні відносини в конкретних історичних умовах. При цьому не виключається, що запровадження певних обмежень з цього переліку за умов демократичного врядування може бути виправданим, оскільки цілі демократичного та авторитарного режимів принципово різні. Якщо основна мета авторитарного режиму - самозбереження для узурпації, то мета демократії - захист загально визнаних принципів держави та соціуму для збереження людської свободи та гідності» [5].

Проаналізувавши практику Конституційного Суду України можна дійти висновку, що судді дуже часто в Окремих думках зазначають зауваження щодо мотивації прийнятого рішення. Наприклад, в Окремій думці судді Конституційного Суду України Сліденка І.Д. стосовно Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Верховного Суду щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень постанови Кабінету Міністрів України «Про встановлення карантину з метою запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2, та етапів послаблення протиепідемічних заходів», положень частин першої, третьої статті 29 Закону України «Про Державний бюджет України на 2020 рік», абзацу дев'ятого пункту 2 розділу II «Прикінцеві положення» Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про Державний бюджет України на 2020 рік», суддя звертає увагу на такі недоліки мотивації рішення: «Зауваження щодо мотивації Рішення в частині аргументів щодо неконституційності підходів, застосованих у постанові Кабінету Міністрів України «Про встановлення карантину з метою запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2, та етапів послаблення протиепідемічних заходів» від 20 травня 2020 року № 392» [6].

Висновки. Отже, питання про мотивацію виникає головним чином на етапі конституційної перевірки. Безумовно було помічено, що «ця інституційна практика слабкої мотивації схожа на дуже помітну форму формалізму та майже систематичне звернення до дедуктивного режиму». Спираючись на раціоналізоване

тлумачення закону, ця структура дозволяє читачеві легко визначити норму та її конституційне трактування. Можна було б застосувати інші методи складання рішень іноземними судами, які вставляють у свої рішення прецеденти прецедентного права, більш-менш підкреслені фактичні міркування, доктринальні аргументи чи думки різних суддів. Але для конституційних судів складно перейти від так званої «закритої» правової системи, в якій будь-яке питання повинно вирішуватися стосовно тексту, до більш «відкритої» системи, по суті, заснованої на референтах, відхилених у кожному випадку.

Список використаних джерел:

1. Muñoz Machado, S. Tratado de Derecho Administrativo y Derecho Público General, t. IV. Op. Cit. 73 p.
2. F. Ezquiaga Ganuzas, «La Motivación de las Decisiones Judiciales en el Derecho Peruano », Argumentación e Interpretación, éd. Grijey, 2011, pp. 5-7.
3. С.-J. Gullermet, La motivation des décisions de justice. La vertu pédagogique de la justice, Paris, L'Harmattan, 2006, 106 p.
4. Окрема думка судді Конституційного Суду України Первомайського О.О. у справі за конституційним поданням 47 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень Закону України «Про запобігання корупції», Кримінального кодексу України URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/nd13d710-20#Text>
5. Окрема думка судді Конституційного Суду України Сліденка І.Д. стосовно Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 49 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) пункту 7 частини другої статті 42 Закону України «Про вищу освіту» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/nc02d710-17#Text>
6. Окрема думка судді Конституційного Суду України Сліденка І.Д. стосовно Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Верховного Суду щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень постанови Кабінету Міністрів України «Про встановлення карантину з метою запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2, та етапів послаблення протиепідемічних заходів», положень частин першої, третьої статті 29 Закону України «Про Державний бюджет України на 2020 рік», абзацу дев'ятого пункту 2 розділу II «Прикінцеві положення» Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про Державний бюджет України на 2020 рік» URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/nc10d710-20#Text>